

ПАТРІОТИЧНА СВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ

Постановка проблеми. Україна проходить складний шлях державницького і громадянського становлення. При цьому суспільство, незважаючи на тяжкі випробування намагається утримувати в полі уваги пріоритети освіти. Майже кожен четвертий українець – учасник, суб'єкт освітнього процесу. Значущість освіти в ХХІ столітті, яке, насамперед, буде століттям конкуруючих науково-освітніх систем, визначається тим, що саме ця галузь формує головне національне багатство будь-якої країни – людський капітал. Водночас надзвичайно важливо, входячи в європейський і світовий освітній процес, у тому числі й через Болонську угоду, зберегти і примножити на сучасній технологічній основі кращі надбання національної, української педагогіки. Світова тенденція до глобалізації не повинна знівельовати національні особливості, зокрема – освітньо-наукові.

Але слід зазначити, що брак протягом більш як десятиріччя виробленої цілісної державної програми національно-патріотичного виховання підростаючого покоління згубно відбився на значній частині останнього. Ось чому в „Загальнодержавній програмі підтримки молоді на 2004 – 2008 роки”, затвердженій Законом України від 18 листопада 2003 р. № 1281 – IV, сказано наступне: „Для України одним із найважливіших завдань є громадянське, національно-патріотичне виховання дітей та молоді...”. „Основними напрямками виконання Програми є: ... сприяння вихованню патріотизму, розвитку духовності, моральності дітей та молоді, організації їх змістовного дозвілля, що передбачає: сприяння утвердженню у свідомості молодих людей притаманних українському народові моральних цінностей; ... вихованню любові до Батьківщини; ... пропаганду культурних цінностей українського народу...”. „В результаті виконання Програми очікується: утвердження почуття патріотизму та національної самосвідомості” [2].

Таким чином, з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних умов виникає потреба побудови нової системи в площині поєднання освіти, культури, духовності із збереженням ціннісних орієнтацій та критеріїв.

На нашу думку, в Україні патріотизм повинен бути введений в ранг національно значимої і об'єктивно необхідної цінності, оскільки являє собою одне з найбільш глобальних людських почуттів, закріплених віками і тисячоліттями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблема патріотизму, сутності патріотичної свідомості знайшла своє відображення у вітчизняній (В. Бичко, Л. Буєва, І. Надольний, Л. Сохань, І. Стогній,

О. Забужко, В. Шинкарук) та зарубіжній (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.) філософії. Для нас важливими є положення про взаємозалежність людини і суспільства, про активне, дієве виявлення патріотизму індивідом у діяльності та спілкуванні.

Концептуальною основою нашого дослідження є положення теорії смислу в сучасній філософії культури, що дозволяє по новому визначити культурно-цивілізаційну сутність патріотизму.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд культурно-цивілізованої сутності патріотизму майбутнього вчителя музики з позиції сучасної філософії культури. На основі виділених підходів визначені характерні риси патріотизму та його складові елементи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості досліджень культура постає як система, що утворилася шляхом взаємопереплавлення трьох конкретних форм її реального існування: антропологічної, діяльнісної і предметної. Як зазначає М.С. Каган „... культура постає, власне, як „світ людини” і як її, власне, „людська якість”, що втілюється в розмаїтті форм і способів її практичної, духовної і практично-духовної діяльності” [3, с. 7]. При цьому переважає розуміння культури як особливої форми буття, похідної від людської діяльності. Зрозуміло, що у всіх своїх вчинках людина керується певними цілями. Цілі обираються на підставі того, як людина осмислює навколишній світ.

Оскільки діяльність виступає в трьох основних формах – матеріально-практичній, духовно-теоретичній та практично-духовній, культура виявляється складною системою, в якій встановлюються відносини між цими видами діяльності, кожен з яких передбачає свою власну галузь культури. Стає очевидним, що конституювання смислу в кожній конкретній області має свої особливості. Так, у випадку з матеріальною культурою мова йде про смисл речей. Підставою для осмислення речей є образ, похідне від їх функцій і зовнішнього вигляду. Духовно-теоретична діяльність залежить від мови та особливостей утворення смислу, характерних для даної мови. Однак найбільший інтерес для теорії смислу має художня сфера. Тільки в мистецтві відбувається відтворення реальності з цілого. Оскільки мистецтво займається відтворенням реальності, і при цьому створюється щось нове, то виникає питання про те, звідки це нове виникає. Зрозуміло, що воно з'являється з того смислу, яким ми наділяємо те, що відбувається, але також зрозуміло, що смисл відрізняється від об'єктивної реальності і швидше доповнює, ніж залежить від неї. За думкою М.О. Ноговіцина, те ж саме відбувається і в більшості інших видів діяльності: у будь-якому вчинку людина завжди керується певними уявленнями про смисл предмета, про його функції, цілі і тощо. Відповідно, смисл постає як один з головних чинників утворення культури. Але при цьому культура також впливає на

смысл за посередництвом освітніх інститутів, мови, мистецтва. Підставою для осмислення світу майже завжди є не окремо взята річ, але система відносин між речами, відносин між суб'єктами та відносин суб'єкта і навколишнього його світу [8].

Якщо раніше смысл патріотизму трактувався як продукт життєдіяльності особистості (суспільства), що відбиває у собі основні риси цієї життєдіяльності, то зараз є привід вважати, що смысл патріотизму активно використовується для формування суспільних зв'язків.

Продуктивна діяльність, як об'єкт, знаходиться у взаємодії зі смыслами патріотизму, оскільки в них може бути присутня вказівка на кінцеву мету діяльності. Якість об'єкта не набувається в момент його створення, тому що патріотичність, яка втілена в смыслах, відтворює процес діяльності у відносно цілісній формі. „Ні один предмет культури сам по собі смыслом патріотизму не володіє. Дані смысли є системними якостями, що виявляються лише в процесі взаємодії людини (суспільства) – Батьківщини. Культура, відповідно, є реалізацією смыслів, включаючи смысли патріотизму. Смысл патріотизму втілює особливу реальність, що не виводиться із потреби жити в тій або іншій країні, любити її. Має смысл потреба бути патріотом”, – пише О.І.Костяев [7, с.108].

У своєму дослідженні Г.С. Кисельов наголошує, що „духовний досвід за допомогою культури входить у життя соціуму. Тим самим культура змінює цивілізацію, а людина культури повинна переконати суспільство в тому, що значить любити Батьківщину” [4, с. 64]. Автор розділяє почуття любові до соціальності (об'єкти – нація, держава, влада) і любов до культури. Перша – збиткова і не може бути основою патріотизму. Повноцінна любов до Батьківщини пов'язана з культурою і свободою [4, с.65].

Для визначення характерних рис патріотизму та його складових розглянемо історію проблеми, спираючись на підходи, визначені А.О. Козловим [5].

Так, автор до першого, найпоширенішого в науково-дослідній літературі й публіцистиці відносить піднесено-діяльнісний підхід. Відповідно до нього патріотизм майбутнього вчителя музики трактується як піднесене почуття любові до Батьківщини, як суто позитивне емоційне відбиття, прояв в абстрактній формі любові до складових поняття Батьківщини. Сила патріотичного почуття спонукає його особистість до активних дій на благо Батьківщини.

Другий підхід трактує поняття „патріотизм” як суспільне явище. Зміст і характер означеного явища значною мірою обумовлюються особливостями історичного розвитку суспільства, держави і його правлячої еліти.

Третій підхід, закладений в 60-х – початку 80-х рр. ХХ століття, розглядає патріотизм як явище суспільної свідомості, причому із середини 80-х років стала переважати тенденція осмислення патріотизму як одного з явищ духовного життя суспільства.

Четвертий підхід – державницький – характеризується розглядом держави як головного об'єкта. Відповідно до цього розуміння патріотизму майбутнього фахівця означає прагнення до загальних цілей і інтересів держави, будь то інтереси особистості, групи людей або суспільства в цілому. Держава виступає головним об'єктом вищих почуттів і помислів особистості, що виражаються в почутті гордості за державу.

П'ятий підхід – особистісний. У ньому першорядна роль приділяється особистості як вищій цінності. Отже, прояви патріотизму майбутнього вчителя музики являють собою культурну творчість і національну напругу власних сил.

Шостий підхід – духовно-релігійний, найдавніший, розглядає дану якість особистості як акт високої духовності, що є глибоко релігійним.

Таким чином, патріотичну свідомість майбутнього вчителя музики можна визначити як змістовний пласт загальної свідомості особистості, що має свою специфіку, спрямованість, пов'язану зі своєрідністю відбиття феномена Батьківщини, його осмисленням, визначенням свого ставлення до Батьківщини.

Глибинна основа патріотизму окремої людини й цілих народів має генетичний корінь і може бути пояснена з позицій еволюційної генетики. Кордони перебування етносів і народів були рухливі, але базова територія залишалася, як правило, незмінною. Так у свідомості людей виникло поняття „Батьківщина”.

Крім того, варто враховувати ще один важливий момент: домінанту сталості й стабільності в етногенезі. Це прагнення співвідноситься з генетично закріпленою в більшості людей схильністю до сталості та стабільності й природно знаходить вираження в почуттях, які виконують, до того ж, охоронну функцію, – таких, як патріотизм, тобто сформована прихильність до місця свого проживання, прагнення до спокою й урівноваженості життєвого укладу.

Таким чином, закріплення на генетичному рівні зв'язку людини й цілих народів з історичною (базовою) територією супроводжується культурним наповненням, знаходячи вираження в понятті патріотизму, уже як моральній охоронній цінності, орієнтованій на стабільність і відносний спокій.

Будучи конкретно історичним поняттям, патріотизм у кожен епоху має різний соціальний і ціннісний зміст. Однак першооснова його залишається тією самою, як і структура складових елементів: рідна домівка – рідний край

(мала батьківщина) – ареал перебування народу – країна в цілому. При цьому останні два елементи структури не обов'язково виступають у названій послідовності, оскільки державні кордони можуть і не збігатися з ареалами перебування народів. У цьому змісті патріотизм не завжди співзвучний з поняттям держави, хоча й тісно з ним зв'язаний. У цьому сенсі можна говорити про територіальний, етнокультурний або етнорелігійний патріотизм.

Таким чином, однією з базових, глибинних і найбільш стійких характеристик патріотизму є любов до Батьківщини, що виводиться із сутності християнського начала.

Підтвердження вище зазначеного знаходимо тлумаченні патріотизму Б.В. Купріяновим [11], який, розглядаючи патріотизм, зупиняється на базових стосунках людини і країни (культура, природа, народ), виражених у такому понятті, як „Батьківщина”. За його думкою, етимологічний аналіз понять „рід”, „спорідненість”, „рідня” дає значеннєвий зв'язок між суб'єктом і іншими людьми на таких підставах – близькість за спільністю походження, за безпосередньою подібністю. Звідси він робить висновок: ставлення до Батьківщини являє собою зв'язок людини із країною, регіоном на засадах походження, безпосередній подібності.

Підтвердження думки знаходимо у висловлюванні Іоана Павла II: „патріотизм включає в себе саме таку внутрішню позицію стосовно батьківщини, яка є правдивою матір'ю для кожного. Це духовна спадщина, яка дає нам Батьківщину, приходить до нас через батька й матір, і ґрунтує в нас обов'язок цього Pietas. Патріотизм означає любов до того, що є рідним, любов до історії, традицій, мови і рідного крайобразу. Це любов, яка також включає в себе надбання співвітчизників і плоди їх генія. Вітчизна є загальним благом усіх обивателів, і як така, є також і великою відповідальністю. Батьківщина також є і великою радістю... служіння якій еволюціонувало і розвивалося з плином часу....” [10, с.71].

Отже, перша складова патріотизму – ідентифікація людини з образами (країни, народу, культури) за приналежністю й подібністю.

Очевидно, що слово „Батьківщина” походить від „батько”, для українців характерно також словосполучення „Батьківщина – мати, ненька”. Саме це пояснює специфіку дитячо-батьківських стосунків, які можуть дати ключ до розуміння сутності патріотизму.

Отже, можна констатувати другу складову стосунків суб'єкта й країни на вище означеному підґрунті – зв'язок функціональний, а саме: одержувач добра – боржник, що реалізує свій патріотичний борг.

Досліджуючи співвідношення типів патріотизму і типів культури В.І. Руденко виділив наступні типи патріотизму: етнічний, державний і громадянсько-гуманістичний. Кожному типу патріотизму відповідає тип

культури: етнічному патріотизму – традиційна культура, громадянсько-гуманістичному – інформаційна. У кожному типі патріотизму домінують різні компоненти: етнічний патріотизм – етнічна безпека, державний патріотизм – безпеки держави; громадянсько-гуманістичний патріотизм – міжкультурна компетентність, толерантність [9, с. 7-9].

Трактування патріотизму як морального і політичного принципу, соціального почуття, змістом якого є любов до батьківщини, як складного процесу пошуку і встановлення оптимальних стосунків людини із собою, своїм народом, етносом і усім світом знаходимо у А.О.Козлова. Автор наголошує на взаємопов'язаності патріотизму і громадянськості не заважаючи на їх різну природу. А.О. Козлов пояснює це тим, що означені феномени проявляються як соціальні характеристики особистості й соціальних спільнот і вказують на якість їхнього соціального розвитку. Так, якщо патріотизм у загальних рисах окреслюється як морально-емоційний зв'язок особистості (соціальної спільноти, суспільства в цілому) з усім, що вкладається у поняття Батьківщина, то громадянськість, на відміну, припускає в основному динамічний ціннісно-правовий зв'язок людей (спільноти), як громадян, з певною державою, реалізовану через їхнє ставлення до прав і обов'язків, закріплених у відповідних нормативних актах (конституція, закони), а також у звичаях і традиціях [5].

Висновки. Важливим для нашого дослідження є висновок автора, що означені поняття реалізуються в контексті етнічності, однією з основних ознак якої є самоідентифікація представників однієї етнічної спільноти стосовно до інших. У реальності поняття – патріотизм, громадянськість і етнічність – взаємопов'язані й перебувають у динамічному співвідношенні та єдності, щораз обумовленому специфікою моменту й характером впливу комплексу різного роду об'єктивних і суб'єктивних факторів, врахування яких має вирішальне значення під час формування систем виховання й стратегій соціального керування.

Таким чином, дослідження переконливо доводять, що патріотизм спільно з громадянськістю і етнічністю виконує роль цементуючого фактора для суспільства, що нейтралізує негативні явища й процеси й виступає потужним стимулом позитивного розвитку особистості й суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли/Л.Н. Гумилев – Л.: Айрис-пресс, 2010. – 560с.
2. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки: – Закон України від 18.01.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/news.php3?3703>.

3. Каган М.С. Общее представление о культуре/М.С. Каган [Электронный ресурс].- http://anthropology.ru/ru/texts/kagan/cultintro_02.htmlc.
4. Киселев Г.С. Человек, культура, цивилизация на пороге III тысячелетия/Г.С. Киселев - М.: Вост. лит, 1999. – 87 с.
5. Козлов А.А. О патриотизме. Основные понятия и краткий исторический аспект: учеб.-метод. Материалы/А.А. Козлов - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.npravstvennost.info/library/news_detail.php?ID=2263.
6. Козлов А.А. Молодые патриоты и граждане новой России: социологический очерк/А.А. Козлов – СПб: ОМ-Экспресс, 1999. – 542 с.
7. Костяев А.И. Цивилизационный процесс и патриотическое сознание в России: Очерк новейшей историографии/А.И. Костоев – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 248 с.
8. Ноговицын Н.О. Конституирование понятия смысла в философии культуры: дис. ... канд. философ. наук: 09.00.13/ Н.О. Ноговицын - Санкт-Петербург, 2005. – 157 с.
9. Руденко В.И. Формирование патриотизма как ценности у студенческой молодежи: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04/ В.И. Руденко - Тюмень, 2005. – 27 с.
10. Jan Paweł II Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci. - Kraków, 2005. - s. 71-73.

АНОТАЦІЯ

Роговська Є.В. Патріотична свідомість майбутнього вчителя музики як складова національної системи цінностей. У статті розглядається культурно-цивілізована сутність патріотизму майбутнього вчителя музики з позиції сучасної філософії культури. На основі виділених підходів визначені характерні риси патріотизму та його складові елементи.

Ключові слова. Патріотизм, патріотична свідомість, теорія змісту, складові елементи патріотизму.

АННОТАЦИЯ

Роговская Е.В. Патриотическое сознание будущего учителя музыки как составная часть национальной системы ценностей. В статье рассматривается культурно-цивилизационная сущность патриотизма будущего учителя музыки с позиций современной философии культуры. На основе выделенных подходов определены характерные черты патриотизма и его составные элементы.

Ключевые слова. Патриотизм, патриотическое сознание, теория смысла, составные элементы патриотизма.

SUMMARY

Rogovskaya Ye.V. Patriotic consciousness of the future music teacher as a part of national values system. The article deals with cultural and civilizational essence of patriotism of the future music teacher from the perspective of

contemporary philosophy of culture. On the basis of the selected approaches (sublimely energetic; patriotism as a social phenomenon; and patriotism as a phenomenon of social consciousness; state-oriented; personal; spiritual-religious) characteristic features of patriotism and its components are determined.

Key words. *Patriotism, patriotic consciousness, theory of sense, components of patriotism.*